

DOSYA/ÇEVİRİ**DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜNDE NELER OLUYOR?
YAKLAŞAN DSÖ GENEL SEKRETERİ SEÇİMLERİ***

Vicente NAVARRO**

Çeviri: Necati DEDEOĞLU***

DSÖ'de Artan Neoliberalizm Etkisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980'lerin başlarına kadar DSÖ, uluslararası toplumda halkların sağlık ve esenliği ile ilgilenenler için önemli bir nirengi noktası idi. Savaş sonrası dönemde yaygınlaşan, denetimsiz piyasa güçlerinin neden olduğu sosyal eşitsizliklerin giderilmesi için alınacak ekonomik ve sosyal önlemlerden hükümetlerin ve kamu sektörünün beraberce sorumlu olduğu görüşünü DSÖ de benimsemişti. Kamu sektörünün etkin rolü gelişmiş ülkelerde refah devletlerinin oluşmasına, gelişmekte olan dünyada ise gelişmemişliğin kırılmasının tohumlarının atılmasına yol açmıştır. Bu kamu politikaları sonucunda hem gelişmiş hem gelişmemiş ülkelerin nüfuslarının sağlık ve sosyal durumlarında önemli iyileşmeler görülmüştür. DSÖ'nün bu yıllarda ulaştığı zirve, sağlığa erişebilmek için, salt tıbbi müdahalelerden çok daha kapsamlı olan toplum sağlığı yaklaşımının gerektiğini belirten Alma Ata Bildirgesi'nin Dünya Sağlık Kurulunda onaylanması olmuştur. Bu bildirgeyi, sağlığın sosyal, ekonomik ve politik belirleyicilerini vurgulayan pek çok özgül öneri takip etmiştir. Kuşkusuz, bu önerilerle ilgili bazı sorunlar vardı, ancak Alma-Ata Bildirgesinin kabulü toplumların sağlık ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi için gereken sağlık müdahalelerinin yeniden tanımlanmasında önemli bir aşama oluşturmuştu. Nitekim pek çok ülkede bu iyileşmeler gerçekten görülmüştür.

1980'lerde neoliberal "devrim" in gelişmesiyle dünyanın politik iklimi değişmiştir. Bu değişim 1970'lerin sonunda New York Times tarafından Demokrat Parti başkanlarının en tutucusu olarak tanımlanan Başkan Carter yönetimiyle başlamış, ABD'de Başkan Reagan ve

İngiltere'de Başbakan Thatcher ile güçlenmiş, Başkanlar Bush (Baba), Clinton ve Bush (Oğul) ve Başbakanlar Major ve Blair ile sürmüştür. Bu "devrim", kamu sektörünün zayıflamasına, ekonomik ve sosyal alanlardaki tüketim egemenliğiyle toplumun özelliklerini, pazar kuralları rehberliğinde, istediği gibi belirleyebilen özel sektörün güçlenmesine yol açmıştır. Savaş sonrası yıllarda sağlık ve sosyal refah konusunda elde edilen gelişmeler önemli oranda yavaşlamış, bazı ülkelerde tersine dönmüştür. Bu konuda yaygın kanıt bulunmaktadır.

Sağlık sektöründeki neoliberal "devrim", kamu ve sosyal harcamaların azalması, emek ve maliye (bankacılık ve sigorta) piyasalarının kural dışılaştırılması, özelleştirilmiş sağlık hizmetleri, kamu tarafından sunulan ve finanse edilen sağlık hizmetlerinin tasfiyesi ve sağlık sigortacılığının canlandırılması demektir; insanların sağlık gereksinimlerine yanıt olarak bu araçlar sunulmaktaydı. Hastalar "müşteri" oldu; kamunun sunduğu hizmetlerin yerini özel rekabet ve piyasa aldı. Neoliberal devrim, halk sağlığı yaklaşımının terk edilmesine de yol açmış, kişinin davranışları üzerine odaklanan halk sağlığı önlemleriyle yetinmiştir. Bu neoliberal uygulamalar, ABD ve İngiltere hükümetleri (ki Washington Anlaşması'nı imzalamışlardır) tarafından ve bu hükümetlerin üzerlerinde büyük etkileri bulunan IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve - evet - Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası örgütler tarafından etkin olarak pazarlanmışlardır.

DSÖ'de yer alan ideolojik değişimin en iyi kanıtı DSÖ çalışanı Julio Frenk ve DSÖ danışmanı Christopher Murray'ın yönetiminde hazırlanan 2000 yılı raporunda (Sağlık Sistemleri: Performansı Geliştirme) bulunmaktadır. Bu rapor neoliberal söylemin, resmi DSÖ politikası olarak yerleşmesini sağlamıştır. Sağlık Sistemleri raporunda, ülkeler, neoliberal gündeme göre oluşturulduğu açık olan ve çok tartışmalı kriterlere dayanılarak sağlık sistemlerinin performanslarına göre sıralanmışlardı. Örneğin, Latin Amerika'da, hükümetine Frenk'in paralı danışmanlık yaptığı ve sağlık sigortasına geçen Kolombiya performansta birinciliğe, uzmanların çoğunca üstün sağlık göstergeleri ve sağlık sistemi performansı bulunan Küba ve ulusal sağlık sistemine sahip ülkeler listenin sonuna

*Makalenin orijinaline ve kaynaklarına Sağlık Politikaları Uluslararası Derneğinin (International Association of Health Policy) "www.healthp.org/index.php" web sayfasından ulaşılabilir.

**Johns Hopkins Üniversitesi Halk Sağlığı Okulu, Sağlık ve Kamu Politikaları Profesörü, Johns Hopkins Üniversitesi - Pompeu Farba Üniversitesi Kamu ve Sosyal Politikalar Programı Yöneticisi, Uluslararası Sağlık Politikaları Derneği kurucusu ve eski başkanı, Sağlık Hizmetleri Uluslararası Dergisi baş editörü.

***Prof.Dr.; Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

yerleştirilmişti. Bu düzende sağlık sigortası "in", ulusal sağlık hizmetleri "out" idi. Yola çıktıkları ideolojik konumu meşru kılmak için Frank ve Murray, verilerle oynayarak çarpıtma ve uydurmacılıkta yeni zirvelere erişmişlerdir (Bazılarımız bunları Lancet dergisinde kınamıştık). Verilerle aşırıya kaçan oynamalar ahlak sınırlarını zorlamış ve Frenk ve Murray'ın yönetip denetledikleri araştırmanın teknik sorumlusu olan Profesör Philip Musgrove olayı protesto edip istifa etmiş ve yine Lancet'te yayınlanan bildirisi ile rapordaki istatistik çarpıtmayı açıkça kınamıştır. Musgrove tarafından sergilenen DSÖ'deki ahlaka uymayan olayları kınama dürüstlüğü DSÖ görevlileri arasında ne yazık ki nadiren görülmektedir. Bush ve Blair yönetimleri gibi güçlü hükümetler ve ilaç şirketlerinden gıda endüstrisine kadar uzanan ekonomik güç odakları DSÖ'ye politik ve ekonomik baskı uygulamaktadırlar. Sonuç olarak DSÖ halk sağlığı konusundaki önderliğini yitirmiştir. Önderlik, genellikle başka yerlerden gelmekte, DSÖ istemeden ve oldukça geç olarak takiple yetinmektedir. DSÖ'nün bu ürkekliğine son örneklerden biri ilaç endüstrisinin jenerik ilaçlara karşı tutumu yüzünden gelişmekte olan ülkelerdeki AIDS hastalığının tedavisinde jenerik ilaçların kullanılmasına verdiği gecikmiş destektir. DSÖ'nün neoliberal söylem ve uygulamaları benimsemiş olması sosyal gerçeklikle olan ilişkisini zedelemiştir. DSÖ çözümün bir parçasından çok sorunun bir parçası haline gelmiştir.

Kuşkusuz, DSÖ, Sağlığın Sosyal Belirleyicileri Komisyonu'nun oluşturulmasında olduğu gibi pek çok alanda iyi iş yapmaya devam etmektedir. Ama burada bile komisyon tartışmalı konulardan sakınmakta, farklı görüşteki yazarlar, araştırma ve kuruluşları yok saymaktadır. DSÖ'nün yerleşik neoliberal düzene verdiği tavizler bazı durumlarda nefes kesici düzeylere ulaşmaktadır. Eski DSÖ Genel Müdürü Gro-Harlem Brundtland tarafından kurulan ve Jeffry Sachs tarafından yönetilen Makroekonomi ve Sağlık Komisyonu buna bir örnektir. Sachs, Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, Rusya ekonomisinin neoliberal ilkelere göre yeniden düzenlenmesini sağlayan ve iki yıl içinde yarım milyon ölüme yol açan değişiklikleri gerçekleştiren ABD'li ekonomisttir. Sachs'ın Makroekonomi ve Sağlık Komisyonu'nun başına getirilmesi DSÖ'de neoliberal etkilenmenin canlı bir örneğidir.

Yeni Genel Müdür'ün Seçimi

2006 Kasım'ının ilk günlerinde DSÖ'nün yeni Genel Müdürü seçilecektir. Örgütün sağlık alanındaki neoliberal eğilimlerini tersine çevirmeye yardım edecek, güçlü hükümetler ve güçlü odaklara direnebilecek, DSÖ Anayasasının ilkelerini savunacak ahlaki ve bilimsel önderliği gösterebilecek bir Genel Müdür seçmek için bu bir fırsattır. Beklendiği gibi, Bush yönetimi ve diğer neoliberal hükümetlerin bu kadro için destekledikleri gözde aday Julio Frenk'tir. Eğer çabaları başarılı olursa, neoliberal güçler önemli bir zafer kazanmış olacaklar, tanınmış bir liberal olan Julio Frenk'i DSÖ'nün başına getireceklerdir. Julio Frank DSÖ'den ayrıldıktan sonra,

Vicente Fox başkanlığındaki sağ-kanat Meksika hükümetinde sağlık bakanı oldu. Fox hükümetinin kamu politikaları saf neoliberalizm örneğidir. Hükümet, IMF ve Dünya Bankası önerisiyle kamu harcamalarının kısılmasını, ekonominin en zengin kesiminden alınan vergilerin azaltılmasını (toplumsal muhalefet baskısı nedeniyle reddetmiştir) ve emek piyasasının serbestleştirilmesini içeren "yapısal uyum politikalarını" uygulamıştır. Meksika'da zaten yüksek olan eşitsizlikler Fox'un iktidarı süresince önemli olarak artmıştır. Meksika Latin Amerika'daki en yüksek gelir eşitsizliklerine sahiptir. Toplumun en üst %10'unun geliri Meksika nüfusunun %70'ininkinden fazladır. Eşitsizliklerin bir göstergesi olan Gini katsayısı Fox hükümeti döneminde (2002-2005) daha da kötüleşmiştir. Aslında, yüksek gelir gruplarındaki önemli eksik bildirim göz önüne alındığında, eşitsizlikteki artma büyük olasılıkla Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün yayınladığı rakamlardan daha fazladır. Dünya Bankasına göre Meksikalıların %20 ila %30'u aşırı yoksullukta olup (günde 2 \$ gelir) %60'ı da yoksuldur (günde 5 \$'dan az gelir). Fox yönetimi sırasında aşırı yoksullukta yaşayanların sayısı bir milyon artmıştır. Öte yandan, en üst %10'da, özellikle de %1'de yer alanlar gelirlerinde görülmemiş artışlar sağlamışlardır.

Julio Frenk bu hükümetin bir üyesiydi ve Meksika'da yoksulluk ve eşitsizliği arttıran politikaların sorumluluğunu paylaşmaktadır. Frenk Meksika'da "özelleştirilme" adıyla da tanınır. İsminden de anlaşılacağı gibi, yaptığı "reformlar", sağlık sektörü içine, sağlık bakımına en fazla ihtiyaç duyanlara bir yararı olmadığı bilinen sağlık fişi dağıtımının ve diğer yöntemlerin de yer aldığı piyasayı ve rekabeti sokmuştur. Piyasa söylemi ardında, Frenk'in açık niyeti sağlık sigortasını başlatmak, sağlık hizmetleri sunumunu da birbirleriyle "müşteri" için rekabet edecek profesyonellere ve kurumlara ihale etmek olmuştur. Aslında, Latin Amerika'nın en saygın halk sağlığı araştırmacılarından biri olan Meksika Üniversitesi'nden Profesör Cristina Laurell'in de belirttiği gibi sağlık sigortasına dayalı bu sistem, sağlık hizmetleri dağılımındaki büyük sorunları çözemediği gibi Meksika'daki bölgesel ve sosyal sınıf eşitsizliklerini de arttırmıştır. Meksika için bu neoliberal programın bir alternatifi vardı; herkesi kapsayan, kamu tarafından finanse edilen, gelire göre artan vergilerden kaynak sağlanan ulusal sağlık sistemi. Bu alternatif hiç düşünülmedi çünkü sigorta endüstrisi ve sağlık sektörü gibi Fox'un seçilmesine destek veren çok etkili güçler tarafından kabul edilemezdi. Fox ve Frenk Latin Amerika'da "neoliberal modelin" temsilcileridir.

Julio Frenk'in DSÖ Genel Müdürlüğü için favori aday olması neoliberal takımın gücünün bir göstergesidir. Küba veya Venezuela Sağlık Bakanlarının DSÖ Genel Müdürlüğü için aday olmalarında ortaya çıkacak olan büyük muhalefeti hayal edebilirsiniz. Küba'nın sağlık sektöründeki önemli başarılarına ve uluslararası sağlık yardımlarındaki övgüye değer katkısına, Venezuela'nın, ülkenin en hassas gruplarının sağlık düzeyinde görkemli gelişmeler sağlayan sağlık sektörü reformlarına rağmen, ABD ve İngiltere hükümetlerinin, "aşırı solda",

“uluslararası topluluğun yönüne aykırı” nitelendirmeleriyle bu adaylara ivedi ve güçlü bir muhalefete öncülük ettiklerini görecektik. Bu iki ülkede yürütülen reformlar gelişmekte olan ülkeler için, Frenk’in Meksika’daki reformlarından çok daha geçerlidir. Küba ve Venezuela adayları bu seçim için “aşırı solda” görülürken, politik yelpazenin karşı ucunda bulunan Meksika sağlık bakanı niçin iyi, “makul” bir aday olarak görülmektedir? Gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına aşına olan halk sağlığı çalışanları için Meksika ve neoliberal reformları “yoksul” ülkeler için bir model oluşturamaz. Tam tersine, Meksika, sağlık hizmetlerinde reformların nasıl yapılmaması gerektiğini göstermiştir.

Lancet’in Julio Frenk’in Adaylığı İçin Sürpriz Desteği

Halk sağlığı ve sağlık bakımında çalışan pek çok kişi için, Lancet’in Julio Frenk’in DSÖ Genel Müdürlüğüne adaylığını etkin olarak desteklemesi bir sürpriz olmuştur. Dergi geçen günlerde Frenk tarafından, Meksika’daki neoliberal reformlarını öven bir makale yayınlamış ve bir başyazı ile de Frenk’in adaylığını açıkça desteklemiş ve onaylamıştır. Başyazıdan önce, Lancet’in baş editörü, Meksika’da Frenk tarafından, temelde adaylığını güçlendirmek için düzenlenmiş bulunan bir konferansa katılmıştı. Lancet’in Julio Frenk’i desteklemesi üç nedenle şaşırtıcı ve hayal kırıcıdır. Önce, Frenk’in “Sağlık Sistemleri: Performansı Geliştirme” DSÖ raporunu hazırlarken kullandığı ahlaksız yöntemlerin dünyaya duyurulduğu forum Lancet’dir. Yani, Lancet Frenk’in yaptıklarını gayet iyi bilmekte ama yok saymaktadır. İkinci olarak Lancet’in, özellikle ABD’de bulunan koyu tutucu tıp dergilerine alternatif olma, pek çok profesyonel için taze bir nefes sağlama gibi köklü bir geleneği vardır. Gerçekten hem Latin Amerika hem Kuzey Amerika’daki pek çok sağlık çalışanı Lancet’i, sayfalarından bütün ilerici sesleri ayıklamış bulunan New England Journal’a ilerici bir alternatif olarak görmekteydiler. Bu gelenek nedeniyledir ki, Lancet’in en Bush yanlısı hükümetlerden birinin bakanı olan ve Washington Anlaşmasını dünyaya yaymaya yeminli Julio Frenk’i desteklemesi derginin ilerici geleneğinden bir sapma olarak algılanmıştır.

Son olarak, Lancet’in Julio Frenk’in adaylığını desteklemek üzere öne sürdüğü kriterler bir DSÖ Genel Müdüründe olması gereken temel nitelikleri içermemektedir. Lancet kriterlerini “teknik ve yönetim” olarak iki geniş kategoride sunmaktadır. Teknik beceriler arasında a) küresel sağlık uygulamaları ve/veya araştırmalarında deneyim b) bilimsel kanıtları politikaya dönüştürebilme ve c) düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık sistemlerinin (aslında sağlık hizmetleri sistemleri demek istenmektedir) yönetimi vardır. Bu üç “teknik” nitelik politika oluşturma ve yönetim deneyimini vurgulamaktadır. Lancet, bu üç teknik kritere, aslında yine deneyime dayanan üç yönetsel beceri eklemektedir: a) politika yapıcı güçlü siyasi deneyim b) karmaşık örgütleri yönetme becerisi c) güçlü bir iletişim ve fikir savunma yeteneği. Bu özelliklerin hepsi teknik ve yönetseldir. Bu tür beceriler önemliyse de bir DSÖ Genel Müdürlüğü koşulları için büyük oranda yetersizdirler. Bunlardan daha

önemli olanı, adayın ne tür sağlık hizmetleri ile nasıl bir deneyimi olduğudur. Ayrıca adayın ne tür sağlık hizmetleri için ne tür bir çaba gösterdiğidir. İngilizce konuşan toplumların en ilerici tıp dergisi olan Lancet’in bu konulara hiç değinmemesi şaşırtıcıdır. Julio Frenk gerçekten de bir gönüllü sağlık sigortası sistemini yönetmede deneyimli olabilir, ahlaka pek uymasa da, sigortaya dayalı sağlık bakım sistemleri ve politikalarını savunmada çok becerikli olabilir; ancak bu sistem ve politikaların hem gelişmiş, hem gelişmekte olan ülkelerde zararlı oldukları kanıtlanmıştır. Ayrıca sağlık sadece ve önemli ölçüde, sağlık hizmetlerine bağlı olmayıp politik, ekonomik ve sosyal müdahalelerle belirlenir. Bu konudaki kanıtlar yaygın olarak kabul edilmiş, güvenilir ve çok önemli olduğu için bir adayın bunlardan haberli olup olmadığını saptanması gerekir. Tekrarlamak gerekirse, Frenk’in hükümeti (Fox yönetimi) Meksika’daki sosyal ve sağlık eşitsizliklerini önemli oranda arttıran ekonomik, politik ve sosyal kamusal müdahalelerde bulunmuştur. Ayrıca Washington D.C.’de, saygın bir kurum olan Ekonomik Politika Enstitüsü’nün gösterdiği gibi, Fox’un Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’na (NAFTA) verdiği etkin destek Meksikalı işçilerin çalışma koşullarını olumsuz etkilemiştir. Fox’un iktidarı sırasında yaratılmış bulunan yeni istihdamın çoğunun sağlık güvencesi yoktur ve Julio Frenk bütün bu politikaları desteklemiştir.

Ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin insanın sağlık ve yaşam kalitesine etkileri ile ilgili pek çok güvenilir kanıt bulunmaktadır. Aynı zamanda, kaynakların yeniden bölüşülmesini gerçekleştiren politik güçlerin, toplumların sağlık düzeyini iyileştirmede yeniden bölüşüm yapmayan güçlere göre daha başarılı olduğuna ilişkin kanıtlar da vardır. Fox’un liberal hükümeti gibi sağcı hükümetler, kaynakların yeniden dağıtılmasıyla ilgili değildiler. Bunun tam tersi doğrudur. Frenk ve Fox Latin Amerika ve dünyada politik yelpazenin en ucunda bulunmaktadırlar. Eğer bir uç çok aşırı solda bulunuyorsa, aşırı sağda bulunan bir kişinin DSÖ Genel Müdürlüğü için “makul” ve yeğlenen aday olması nasıl kabul edilebilir?

Frenk’in DSÖ yönetimine atanması Bush’un yakın arkadaşı olan Jose Aznar’ın İspanya sağ kanat hükümetinde Ekonomi Bakanı olan Rodrigo Rato’nun IMF’in başına getirilmesi ve Bush’un yakın danışmanı Paul Wolfowitz’in Dünya Bankası başkanlığına atanması paralelinde bir uygulama olacaktır. Bu atama yanlış olur.

Çevirenin notu: 34 ülkenin sağlık temsilcilerinden oluşan DSÖ Yönetim Kurulu DSÖ Genel Müdürlüğü için 59 yaşında Çin’li Dr. Margaret Chan’ı aday göstermiş ve olağanüstü toplanan ve 190 üye ülkenin sağlık bakanlarının oluşturduğu Genel Kurul 9 Kasım 2006’da Dr. Chan’ı DSÖ Genel Müdürü olarak atamıştır. Dr. Chan 1997-2003 yıllarında Hong-Kong Sağlık Müdürü iken kuş gribinin önlenmesi için yaptığı başarılı çalışmalarla tanınıyor. 2003 yılından beri de DSÖ’de bulaşıcı hastalık kontrolünden sorumlu Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışan Dr. Chan, halk sağlığı eğitimini Ulusal Singapur Üniversitesi’nden almıştır.